

Maior dr. Milyan MILKIČ¹

PREOȚII ÎN MISIUNILE MILITARE ALE GUVERNULUI SÂRB (1916-1920)

În Constituția Regatului Serbia era asigurat tuturor comunităților confesionale recunoscute dreptul la practicarea credinței și organizarea după canoanele credinței². Regele a fost numit apărătorul acestor drepturi. După recensământul din 1910, în Regatul Serbiei au trăit 2 881 200 (98,6%) ortodocși, 14 335 (0,5%) musulmani, 8 435 (0,28%) romano-catolici, 5 997 (0,2%) adepți a lui Moise și 799 (0,025%) protestanți³. Biserica Ortodoxă Sârbă în Regatul Serbia, în baza Constituției a fost declarată ca biserică de stat. Înaltele fețe bisericești, învățătorii și preoții militari, membrii și funcționarii tribunalelor bisericești au avut statutul de funcționari ai statului și au primit leafa de la stat. Ceilalți preoți au avut venit din donațiile enoriașilor și din impozitul bisericesc al acestora. Preoții care au fost angajați în slujba statului au aparținut categoriei preoților militari. Slujba preoților militari a fost introdusă la 29 mai 1839, când a fost adoptată Legea referitoare la armată care a prevăzut existența preotului militar în Comandamentul Suprem⁴. Preoții militari erau funcționari de stat numiți de rege, prin decret regal, la propunerea ministrului apărării.

Aceștia au participat în războaiele împotriva turcilor, în războaiele balcanice și în Primul Război Mondial. Din 404 020 de persoane care făceau parte din Armata Sârbă mobilizate la 23 septembrie 1915, 92 au fost preoți⁵. În baza datelor din documentele operative ale Comandamentului Suprem Sârb care se păstrează în Arhiva Militară din Belgrad, în Armata Sârbă în Primul Război Mondial au fost 81 de preoți militari. Protoiereul Mihailo I. Popovici în cartea sa, *Rolul istoric al Bisericii Sârbe la păstrarea identității naționale și formarea statului*, scrie că în Primul Război Balcanic au luptat 118 preoți militari, în cel de al doilea 140 iar în Primul Război Mondial 192 de preoți militari⁶.

După atacul Armatelor Austro-Ungare, Germane și Bulgare, în octombrie și noiembrie 1915, Armata Sârbă împreună cu regele și guvernul au părăsit Serbia traversând Muntenegru și Albania⁷. În perioada cât a fost în Grecia, întâi a staționat pe insula Corfu – din ianuarie și până în mai 1916 – iar apoi pe teritoriul peninsulei Halkidiki, Armata Sârbă, când era vorba despre aprovizionare cu material necesar și alimente, a depins de Comandamentul Aliaților din Salonic.

În timpul când a început atacul, guvernul sârb a ordonat

preoților să rămână în parohiile lor și acolo să aștepte inamicul. Unii preoți nu au ascultat ordinul și împreună cu armata și guvernul, au părăsit Serbia. Circa 500 de preoți au fost internați iar toți episcopii au fost nevoiți să părăsească eparhiile. Despre activitatea preoților în Primul Război Mondial nu s-au scris prea multe lucrări⁸.

Preoții în SUA și Marea Britanie

Printre primii teologi care s-au școlarizat în Anglia a fost Nicolai Velimirovici⁹. În anul 1909 a pregătit doctoratul în filosofie pe tema *Filosofia lui Berkli* la Oxford. Când a fost atacată Serbia, ieromonahul Nicolai Velimirovici nu s-a retras cu armata și guvernul în Albania. Guvernul 1-a trimis în primăvara anului 1915 în misiune diplomatică în SUA¹⁰. A rămas acolo până în toamnă ca, apoi, să plece la Londra. Având în vedere că a vorbit limbile rusă, franceză, engleză

și germană, ieromonahul Nicolai prin activitatea sa a reușit ca la sfârșitul verii anului 1915 să influențeze ca din SUA în Europa să vină circa 20.000 de voluntari de proveniență slavă¹¹. Majoritatea a fost trimisă pe frontul de la Salonic. La fel a strâns și o sumă importantă ca ajutor umanitar pentru sârbii din Serbia ocupată. Cinci ani mai târziu, deja episcop de Ohrid, Nicolai scria: Cinci ani

am fost în America. Atunci am fost trimis de guvernul sârb să vizitez coloniile iugoslave în această țară și oamenilor să le explic lupta titanică care o poartă micuța Serbie cu marele Imperiu Austro-Ungar. Prin multe rezoluții poporul iugoslav s-a declarat pentru idealurile Serbiei¹².

În toamna anului 1915, ieromonahul Nicolai a ajuns la Londra continuând misiunea sa diplomatică în cadrul ambasadei sârbe¹³. A ținut conferințe și prelegeri, a publicat texte și promovat ideea iugoslavismului. Printre primele activități desfășurate a fost să se adreseze pentru ajutor lui Robert William Seton-Watson care a fost înclinat ideii iugoslavismului și convins că Serbia trebuie ajutată. Nicolai Velimirovici i-a scris lui Seton-Watson la 16 octombrie 1915 despre tragedia Serbiei și luptele Armatei Sârbe¹⁴. În anul 1915, ieromonahul Nicolai a publicat în limba engleză lucrarea *Religia și naționalitatea în Serbia* care a avut 23 de pagini cu introducerea semnată de Seton-Watson¹⁵. Cartea, tot în limba engleză, *Locul Serbiei în istoria umanității*, publicată în octombrie 1915, a cărui editor a fost Consiliul de Cerce-

15 mai 1916. Jurământul unei divizii de voluntari sârbi la Odessa

tare a Relațiilor Internaționale, cuprindea 26 de pagini și a fost dedicată lui Seton-Watson. Cuvântările din martie 1916 în biserica Sf. Margareta din Westminster, ieromonahul N. Velimirovici le-a publicat în același an în limba engleză sub titlul *Sermons on Subjects Suggested by the War* care avea 40 de pagini. Lucrarea *The Lord's Prayer: a Devont Interpretation* în ediția Church of England Maris Society publicată în 1916 a avut introducerea semnată de episcopul de York. A mai vorbit în Catedrala din Canterbury, în biserica Sf. Treimi din Stroud Green – Londra, soldaților englezi și studenților la Cambridge iar toate aceste cuvântări au fost publicate în 1916 în cartea *Serbia la lumină și în întuneric*. Partea a doua a acestei cărți a adus traduceri din poezia epică sârbă. În biserica „Sf. Pavel” a ținut liturghia pentru Serbia¹⁶ la 7 iulie 1917. La fel, ieromonahul Nicolai Velimirovici a participat și la procesiunea bisericească.

Nicolai Velimirovici a fost inițiatorul proiectului al cărui țel a fost ca studenții la teologie în anul 1917 să continue școlarizarea în limba engleză sub controlul preoților sârbi¹⁷. La realizarea acestui proiect a avut ajutorul înaltei fețe bisericești Randall Davidson de Canterbury. În scrisoarea către prietenul George Bell din 15 iunie 1917, Nicolai îi aduce la cunoștință că în acel moment la Londra erau 11 studenți sârbi la teologie și că față de ei trebuia să se comporte ca și față de refugiații care aveau nevoie atât de ajutor material cât și spiritual¹⁸.

Sub conducerea canonicului Cenon Carnegie, starețul bisericii cu hramul Sf. Margareta din Westminster, a fost constituit Consiliul pentru Ajutorul Studenților Bisericii Sârbe. La fel, a fost constituit și un comitet academic format din profesori la teologie la Oxford. Majoritatea studenților sârbi a studiat la Institutul de Teologie din Oxford, „Sf. Ștefan” iar în acest grup, pe lângă alții, au fost și Milovan Blagoievici, Bogdan Ivanovici, Dușan Șucletovici, Bojidar Popovici, Vladimir Georgevici, Chirilo Ianici, Irinei Georgevici, Pavle leftici, Ielisie Andrici, Iustin Popovici. Evidențiem prezența ieromonahului Irinei Georgevici care în perioada septembrie 1918-mai 1919 a fost adjunctul șefului Biroului de Informare sârbe la Londra¹⁹. În Anglia, în timpul Primului Război Mondial, au studiat 28 de studenți sârbi. Pe lângă ieromonahul Nicolai Velimirovici, în Anglia, ca profesori au fost Iosif Țviovici, Damaschin Gradnicichi, Demosten Ilici și Milan Milutinovici²⁰.

Ieromonahul Nicolai Velimirovici la sfârșitul anului 1918 s-a întors în nou formatul Regat al Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Înainte de a fi ales ca episcop, a fost profesor suplinitor la „Sf. Sava” din Belgrad. Sf. Sobor Arhiepiscopal l-a numit episcop în 1919, iar din 1920, la dorința proprie, Nicolai ajunge la Ohrid.

Am menționat că printre profesori studenților sârbi la Oxford a fost ieromonahul Iosif Țviovici. Episcopul Sava scrie despre el că după ocuparea Serbiei a fost într-o misiune diplomatică la Biserta și în Rusia iar în 1917 a fost numit rector al bogosloviei ortodoxe sârbe în Anglia²¹. Ca preot militar, Iosif a fost numit la Regimentul 15 ca apoi prin ordinul din 14 martie 1916 să fie numit la postul de preot militar în comanda trupelor de rezervă și în școlile militare. Prin hotărârea Comandamentului Armatei a 3-a din 24 martie 1916, Iosif Țviovici a trecut în comanda Diviziunii Dunărene²². Prin hotărârea Comandamentului Diviziunii Dunărene din 26 martie 1916²³, Iosif Țviovici a fost transferat

ca preot în Comandamentul pentru Aprovizionare a diviziunii²⁴. Mai târziu, Ministerul Apărării la 18 iulie 1916 a trimis o hotărâre Comandamentului Corpului Sârb de Voluntari din Rusia și colonelului Dușan Stefanovici, reprezentantul militar la Paris, prin care îl numește pe Iosif Țviovici ca preot militar în Comandamentul Diviziunii a 2-a de voluntari sârbi²⁵. Împreună cu ceilalți numiți a plecat cu vaporul din Biserta la 21 iulie 1916. Spre Rusia acest grup a plecat la 12 august 1916²⁶.

Comandantul Diviziunii Dunărene, colonelul Miloievici în raportul spre comandantul Armatei 1 din 25 iulie 1918 scrie că preotul, domnul Țviovici nu a venit la datorie, iar din câte a auzit, el este la Londra [...] și de aceea am onoarea de a ruga ca acest domn să fie șters de pe lista Comandamentului Suprem căci de pe lista Primei Armate 1-am șters deja²⁷. Această scrisoare a fost trimisă la 28 iulie cu explicația că preotul Țviovici poate fi valabil șters de pe lista Armatei 1 abia când vor primi informația că despre aceasta a hotărât Comandamentul Suprem. Din Comandamentul Suprem dosarul respectiv a fost trimis ministrului apărării la 1 august și se cerea ca referentul pentru preoți din acest minister să-și spună părerea. Din departamentul Ministerului Apărării la 4 august 1918, Comandamentul Suprem a fost informat că ierarhul Iosif Țviovici, prin hotărârea F/6 nr. 13484 din 20 noiembrie 1917, a fost eliberat de datorie și trecut la muncă

Episcopul Josif Cvijović

în Ministerul Învățământului și Credinței²⁸. În baza acestei hotărâri, Comandamentul Suprem, prin scrisoarea A-G nr. 136885, a anunțat Comandamentul Armatei 1 că preotul Țviovici poate fi șters de pe listă. Această hotărâre a ajuns la Comandamentul Diviziunii Dunărene la 11 august ca pe 13 august 1918 să fie definitiv șters de pe listă. După ce a ajuns părerea referentului pentru preoți, ieromonahul Iosif Țviovici a fost șters de pe lista preoților militari a Comandamentului Suprem la 20 august 1918²⁹.

După terminarea Primului Război Mondial s-a întors la Belgrad și la scurt timp a fost numit rector al Școlii de Teologie din Prizren. De la acest post la 19 decembrie 1920 a fost ales episcop de Bitola³⁰.

Preoții în Corpul de Voluntari în Rusia

După hotărârea guvernului sârb ca în Rusia să se formeze armată de voluntari, la 11 februarie 1916 s-a definit numărul de ofițeri necesari pentru formarea primei diviziuni sârbe a armatei de voluntari în Rusia³¹. Prin brevet ca și comandant al Diviziunii Sârbe a Armatei de Voluntari în Rusia a fost numit colonelul Stevan Hagici. Ca adjunct era colonelul Dragutin Kusacovici, iar conducător al statului major era Voin Maximovici. Prin brevetul din 21 februarie au fost numiți comandanții brigăzilor, colonelul Giuragi Iosifovici și colonelul Milos Stancovici. Ca și comandanți ai unităților colonelii Jovan Mitrovici, Velibor Trebinaș, Stoian Popovici și subcolonelul Dragoliub Mihailovici. Pe lângă acești ofițeri au fost numiți și 12 comandanți de batalioane, 26 de comandanți de unități militare subordonate și a fost stabilit numărul necesar de ofițeri de diferite specialități, precum și numărul necesar de funcționari. În 24 martie 1916, Ministerul Apărării trimite o îndrumare comandantului diviziunii cum să realizeze călătoria din Corfu până la Odessa și pentru munca în continuare³². Din portul din Corfu, la 3 martie, au plecat cu vaporul francez „Ville de Nante” cei aleși în Diviziunea Sârbă de Voluntari în Rusia. Spre Rusia au plecat 130 de militari dintre care 31 de ofițeri superiori, 46 de ofițeri, nouă funcționari, un preot militar, un pictor, cinci medici, un medic veterinar, patru locotenenți, șase sergenți, 12 sublocotenenți și 12 soldați (funcționari și ordonași). Pe lista ofițerilor, funcționarilor militari, subofițerilor și soldaților din Corfu care plecau spre Rusia pentru a forma prima diviziune sârbă de voluntari sub numărul 78 este trecut preotul militar George Popovici³³.

Preotul militar al Diviziunii Dunărene, Danilo Popovici, la 25 februarie 1916, a cerut comandantului să fie repartizat în cadrul diviziunii de voluntari care a fost în curs de formare în Rusia³⁴. Preotul Popovici a argumentat cererea prin faptul că a făcut studiile teologice în Rusia și că era capabil să preia și rolul de translator pentru limba rusă³⁵. Izvoarele documentează că preotul Danilo Popovici a fost membru în misiunea colonelului Stevan Hagici pe 9 martie 1916 iar din Corfu la Paris a venit și preotul George Popovici³⁶. Din Corfu la Paris au venit 134 de ofițeri și funcționari. La 15 martie, ei au plecat spre Londra ca apoi prin Suedia să ajungă în Rusia, pentru ca la Odessa să organizeze soldații de origine slavă din Armata Austro-Ungară luați prizonieri de ruși în diviziunea de voluntari. Comandantul diviziunii, colonelul Stevan S. Hagici, a ajuns la Odessa pe 14 aprilie 1916 și chiar din a doua zi a raportat despre situația găsită prințului Alexandru³⁷. A subliniat că împreună cu el la Odessa au ajuns 21 de ofițeri, patru

funcționari, trei medici și 14 subofițeri și soldați iar ceilalți din grup, după ordinul guvernului sârb au rămas la Londra. Colonelul Hagici scria că în momentul în care raporta erau formate două unități militare. A mai menționat numărul și componența și faptul că au avut și doi preoți militari. Pe lista Numărul persoanelor în Diviziunea Sârbă de Voluntari din Rusia la 15 aprilie 1916 (fără cei veniți din Corfu) nu a fost menționat niciun preot militar, în primul regiment – unu (singura informație despre această persoană era că vine din Regatul Sârb), în regimentul doi – un preot militar de aceeași proveniență iar următoarele două nu au avut nici un preot militar³⁸.

În cadrul vizitei în Rusia, președintele guvernului sârb, Nicola Pașici, a vizitat la Odessa pe 3-4 mai 1916 prima Diviziune Sârbă de Voluntari³⁹. Pașici a fost convins că trebuie continuată adunarea voluntarilor și că în Rusia trebuia format corpul de voluntari. La scurt timp după întoarcerea lui Pașici la Salonic, au fost luate măsuri și date ordinele necesare pentru trimiterea la Odessa a numărului necesar de ofițeri care să formeze Comandamentul Corpului și două diviziuni⁴⁰. La jumătatea lui iulie 1916 comandant al Corpului a fost numit generalul Mihailo Jivcovici, iar comandant administrativ al comandamentului, colonelul Dragutin Kușacovici, comandant al diviziunii colonelul Dimitrievici și Milan Iecimenici⁴¹. Prin același ordin a fost hotărât și numărul de ofițeri superiori ca și numărul de subofițeri și funcționari militari, în total au fost alese 135 de persoane. Generalul Jivcovici cu oamenii săi au ajuns în Rusia pe același drum cum a ajuns și colonelul Hagici la 7 septembrie 1916.

La sfârșitul lunii mai 1916, înaintea terminării lucrărilor de formare a primei diviziuni, Comandamentul Suprem Rus a gândit întrebuintarea ei. Colonelului Hagici i-a fost transmis că există posibilitatea ca prima diviziune să plece pe frontul din Galiția⁴². Colonelul Hagici a informat guvernul sârb care, însă, nu a fost de acord cu această propunere. Guvernul sârb a propus Comandamentului Suprem ca prima diviziune să ajungă la Salonic pentru a întări Armata Sârbă. Mai târziu, generalul Brusilov, comandantul frontului de sud-vest, l-a anunțat pe colonelul Hagici că, pe 4 iulie, România va intra în război de partea aliaților și că peste o lună prima diviziune va pleca împreună cu trupele ruse în operațiunile din Dobrogea. Guvernul sârb a fost de acord cu această propunere. După câteva zile, două brigăzi ale diviziunii întâi au plecat în Dobrogea.

Din ordinul Comandamentului Suprem, la 20 septembrie 1917, locotenentul Slavco Trifunovici și preotul Danilo Popovici au fost trimiși în comandamentul celei de a doua diviziuni ruse ca ofițeri de legătură și translator⁴³.

Ministrul apărării prin ordinul din 31 octombrie 1916 a hotărât ca preot al batalionului sârb de voluntari să fie numit ieromonahul Leontie Mitrovici, din mănăstirea Țetinie⁴⁴.

Comandantul diviziunii a doua ruse a trimis o cerere spre comandamentul sârb la 24 octombrie 1917 în care explica că diviziunea nu avea preot militar numit de stat și că avea nevoie de acesta în spital având mulți bolnavi. Se cerea ca preotul sârb Popovici care a fost acolo ca translator să fie trimis în spitalul diviziunii a doua. La 6 noiembrie preotul Danilo Popovici a trecut în slujbă în comandamentul celei de a doua diviziunii ruse⁴⁵.

Preoții în spitalele militare ale aliaților

În timpul Primului Război Mondial, preoții militari au fost în majoritate angajați în spitalele militare. Cel mai mare număr de răniți ai Armatei Sârbe a fost în spitalele militare aflate pe insula Vido. La fel, răniți sârbi au fost în spitalele militare aliaților Govin, Moraitiți și Axileon. Prin hotărârea ministrului apărării din 4 aprilie 1916, a fost numit câte un preot militar în fiecare din aceste spitale⁴⁶. Astfel, în spitalul din Govino, preot a fost Vladimir Ieremici, în Moraitiți preotul Unității Militare 15 iar în spitalul din Axileon a fost preot Milia Ristici, înainte preot militar în spitalul de pe insula Vido⁴⁷. Preot militar în Spitalul 2 sârbo-englez la 27 mai 1917 a fost numit Svetozar Ivoșevici⁴⁸.

Conducătorul departamentului sanitar a propus la 26 august 1917 ca în spitalul rus de teren din Veri să fie trimis un preot ortodox al Armatei Sârbe⁴⁹. La acest post pe 29 august 1916 a fost trimis ieromonahul Mitrofan Ivancevici⁵⁰. Preotul Liubomir Popovici a fost trimis la Seres la 18 octombrie 1916⁵¹. Înainte de acest post, preotul Popovici a fost în slujbă la lagărul englez.

Conducătorul departamentului sanitar a cerut la 26 octombrie ca să fie trimiși preoți în Spitalul englez-sârb nr. 1 din Vodeni, în spitalul englez-sârb din Sorovici în care se găseau doar soldați sârbi

urmând să fie numiți preoți militari ortodocși din componența Armatei Sârbe⁵². La 29 octombrie a ajuns răspunsul pozitiv la această cerere și au fost propuși din partea Comandamentului Suprem preotul militar Gavriilo Kupusinaț la spitalul din Vodeni, care era starețul mănăstirii Sf. Roman iar la spitalul din Sorovici ieromonahul Teodosie Toșici din mănăstirea Milikova. Același organ a ordonat la 12 aprilie 1917 ca preotul Teodosie Toșici să fie eliberat de datorie și în locul lui 1-a numit pe un alt preot⁵³.

La cererea colonelului Sondermaier din armata aliaților, la 5 ianuarie 1917 la Spitalul englez militar nr. 33 a fost numit un preot militar ortodox în Sorovici⁵⁴. Acest preot s-a numit Traico Popovici⁵⁵.

Ministerul Apărării al Serbiei în septembrie 1917 a cerut să se adune informații despre toți preoții militari sârbi care erau la dispoziția armatei din Micra. Prin hotărârea Comandamentului Suprem al Armatei Sârbe din 23 noiembrie 1917 și după înțelegerea cu Comandamentul Trupelor Aliaților, unii dintre preoții sârbi au fost trimiși în spitalele militare franceze și engleze⁵⁶.

În Spitalul provizoriu nr. 7 au fost numiți preoții Milovan Mitici și Milan Panici; la spitalul din Seres – preoții Traico Arsici și Slavco Pavlovici; la spitalul din Samli – preotul Dimitrie S. Miloicovici; la spitalul din Karaburun – preotul Stanoie Seculici. Ei au stat alături de răniți în momentele grele și îi ajutau să scrie scrisori.

Preoții sârbi la slujbă în țările aliate

Ministerul Apărării la 17 martie 1917 informa Comandamentul Suprem că a ordonat reprezentanților sârbi de la Paris și Londra să-i găsească și să-i trimită la Salonic pe toți preoții care se găsesc acolo fără permis⁵⁷. Reprezentantul de la Paris, colonelul Dușan Stefanovici, a ordonat la 29 aprilie 1917, comisarului principal pentru refugiații sârbi din Paris ca toți călugării să fie trimiși la Salonic de unde urmau să plece la slujbă în spitale⁵⁸. Unul dintre preoții care din Londra a fost trimis la Salonic a fost ieromonahul Sofronie⁵⁹.

Preoții de care a fost nevoie în străinătate au fost trimiși de Comandamentul Suprem. După necesitate, ministrul apărării, la 30 august 1916, a numit preoți militari în spitalele din Nița, Tulon și împrejurimi, unde erau ofițeri și soldați

sârbi. Printre ei a fost preotul Bogomir Petrovici, până atunci preot în Regimentul „Stevan Singelici”. Preotul militar Naiden Giokici a venit în slujbă la Marsilia în septembrie 1916⁶⁰. Ministrul apărării la 9 iulie 1918 la Marsilia a numit ca preot militar pe Costa Protici⁶¹. Preotul Stevan Boiovici prin hotărârea ministrului apărării din 8 aprilie 1917 a fost numit preot militar în orașul Tur (Franța) și împrejurimi.

Din date fragmentare este cunoscut că preotul Boiovici la sfârșitul lunii iulie 1917 a fost la Geneva⁶². Dintr-un document înțelegem că au fost preoți militari sârbi la slujbă în Tunisia și Algeria⁶³. Ministrul apărării a informat la 18 noiembrie 1917 Comandamentul Suprem că la slujbă în Africa era nevoie de preoți militari sârbi. La 9 iunie 1918 în slujbă la Marsilia, ministrul apărării 1-a numit pe preotul Costa Protici⁶⁴. Motivele de numire și plecarea a preoților în unele țări aliate au putut fi legate și de starea sănătății. Astfel, protoiereul V. Paunovici, a primit permisul ca șase luni să fie în Franța pentru a se vindeca⁶⁵. La fel, la 2 iunie 1918, șase luni în Franța pentru tratament medical a primit și referentul pentru religie Zdravco Paunovici⁶⁶.

Un număr mare de preoți a fost eliberat de datorie începând cu octombrie 1918 și trimiși la slujbă în orașele și parohiile din care au fost mobilizați⁶⁷. În baza cererii ministrului educației și problemelor confesionale, ministrul apărării la 23 noiembrie 1918 a dat ordinul de eliberare de datorie a tuturor preoților din unitățile militare operative⁶⁸. La sfârșitul lui noiembrie 1918 a început procesul de cercetare pentru a se stabili numărul exact de preoți răniți și căzuți la datorie⁶⁹.

În decembrie 1918, toate unitățile Armatei Sârbe au avut listele preoților care erau eliberați de datorie și întorși în parohiile în care au slujit înainte de război. Preoții care au dorit să-și continue activitatea în cadrul armatei, au putut în concordanță cu necesitatea, să slujească atât în parohiile

Medgidia. Monumentul eroilor Diviziei 1 Voluntari sârbi

lor cât și în armată⁷⁰. Comandamentul Suprem a publicat la 31 martie 1920 ordinul de demobilizare pentru cea parte a armatei care până atunci nu fusese demobilizată⁷¹.

Prin activitatea în cadrul diferitelor misiuni diplomatice și militare în țările aliate, dar și pe front, preoții Bisericii Ortodoxe Sârbe au dat un mare aport eforturilor guvernului și Armatei Sârbe pentru eliberarea Serbiei.

PRIESTS IN SERBIAN GOVERNMENT MILITARY MISSIONS (1916-1920)

The article presents the priests' activity in the Serbian

government military missions between 1916 and 1920. After an introduction, the author offers an image of the activity of the priests in USA and Great Britain, in the Volunteers Corps from Russia, in the Allied military hospitals and in the Allied countries. With their activity in different diplomatic and military missions in the Allied countries and on the battle field, the priests of the Serbian Orthodox Church gave an important contribution to the Serbian government and army for Serbia's liberation.

Keywords: priest, army, Serbia, Russia, war

NOTE

- 1 Cercetător în Departamentul de Istorie Militară, Institutul de Cercetări Strategice din cadrul Ministerului Apărării al Republicii Serbia, doctor în științe politice. Domenii de cercetare: tradiții religioase, Armata Sârbă și Iugoslavă în sec. XIX și XX, relații internaționale în sec. XX și politica externă iugoslavă. A publicat 27 de studii și articole. Autor al cărții *Trieste Crisis in the Context of History and Relations between Yugoslavia and Great Powers 1943-1947*, INIS, Belgrade, 2012.
- 2 Constituția Regatului Serbiei de la 22 decembrie 1888, în Marea Adunare Populară la Belgrad, Tipografia de stat, Belgrad, 1888.
- 3 Radoș Liušić, *Istoria statală sârbească*, cartea II, Novi Sad, 2001, p. 35.
- 4 Milyan Milkić, *Specificul vieții religioase în armata Regatului Serbia*, Opera militară I, 2003, pp. 168-184.
- 5 Arhivele Militare Sârbe (în continuare A.M.S.), lista 3, cutia 4, document 3/1, pp. 1-6. Numărul precis al Armatei Sârbe în întregime la începutul ofensivei inamice la 23 septembrie 1915.
- 6 Mihailo I. Popovici, *Rolul istoric al bisericii sârbe la păstrarea identității naționale și formarea statului*, Noua tipografie, Belgrad, 1933 (Passim).
- 7 În timpul retragerii în Muntenegru și Albania, au murit în lupte, din boală sau au dispărut 72 000 de soldați și un număr însemnat de civili. Din 420 000 de oameni cât a numărat Armata Sârbă în octombrie 1915, în urma retragerii și luptelor crâncene au supraviețuit doar 150 000 de soldați. Totuși, armata și-a păstrat spiritul și s-a pregătit de a lupta în afara țării. Despre participarea Serbiei în Primul Război Mondial vezi Ekmezi Mitrovici, *Serbia în Primul Război Mondial*, Belgrad, 1984; Milorad Adamecici, *Țelurile de război ale Serbiei în 1914*, Belgrad, 1973.
- 8 Toate lucrările enumerate se găsesc în textul original.
- 9 Radmila Radici, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Sârbe și Bisericii Anglicane*, în „Revista iugoslavă de istorie”, nr. 1-2/2000, p. 99.
- 10 Dr. Miuriel Xepel George Bell, Nicolai Velimirovici, *Poveste despre o prietenie*, Svetigora, Țetinie, 2003, p. 34.
- 11 Date precise în nota textului original.
- 12 Sava episcop de Șumadia, *Ierarhii sârbi din secolul IX până în secolul XX*, Evro, Unipres, Kalenici, Belgrad, Podgorița, Kragujevaț, 1996, p. 375.
- 13 Dr. Miuriel Xepel George Bell, Nicolai Velimirovici, *Op. cit.*, p. 30.
- 14 Hugh Seton-Watson, *The Making of a New Europe*, Methuen&Co. Ltd., Londra, 1981, p. 152.
- 15 *Poveste despre o prietenie* la pp.151-154 enumără cărțile publicate de N.V. în Anglia în timpul Primului Război Mondial.
- 16 Dr. Miuriel Xepel George Bell, Nicolai Velimirovici, *Op. cit.*, p. 31.
- 17 *Ibidem*, pp. 33-37.
- 18 *Ibidem*, p. 35.
- 19 R. Radici, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Sârbe*, pp. 99-100.
- 20 *Ibidem*, p. 100.
- 21 Sava episcop de Șumadia, *Op. cit.*, p. 262.
- 22 A.M.S., P3, C321, F9, D5.
- 23 *Ibidem*; Hotărârea A-G nr. 9650.
- 24 Idem, K321, F9, D5; Ordinul nr. 38542.
- 25 Idem, K435, F1, D2/1; Lista diviziunii cehe pentru Rusia, Ordinul Ministerului Apărării AG 10 nr. 1840 trimisă din Corfu reprezentantului militar la Paris, 18 iulie 1916.
- 26 Idem, K443, F8, D3/83.
- 27 Idem, K321, F9, D5.
- 28 *Ibidem*.
- 29 *Ibidem*.
- 30 Sava episcop de Șumadia, *Op. cit.*, p. 262.
- 31 I. Ivanovici, S. Raicovici, V. Ribar, *Corpul iugoslav de voluntari în Rusia, anexă istoriei mișcării de voluntari (1914-1918)*, Institutul militar istoric al API, Belgrad, 1954, p. 19; V. Maximovici, *Prima diviziune de voluntari 1916-1926*, Prosveta Belgrad, 1926, p. 13.
- 32 V. Maximovici, *Op. cit.*, p. 13.
- 33 *Ibidem*, pp. 13-14.
- 34 A.M.S., P5, K10, F6, D39.
- 35 *Ibidem*.
- 36 Idem, P3, K435, F1, D2/1. *Date despre militarii care au murit sau foști bolnavi în Franța 1915-1917*. Din datele disponibile preotul Popovici a stat la hotelul „Il de France”, nr. 10.
- 37 V. Maximovici, *Op. cit.*, p. 17.
- 38 *Ibidem*, pp. 16-17.
- 39 I. Ivanovici, S. Raicovici, V. Ribar, *Op. cit.*, p. 22; V. Maximovici, *Op. cit.*, pp. 22-24.
- 40 *Ibidem*, p. 124.
- 41 *Ibidem*.
- 42 *Ibidem*, p. 30.
- 43 A.M.S., P5, K136, F5, D7/66.
- 44 Idem, P3, K263, F7, D5/45.
- 45 Idem, K296, F2, D1/92.
- 46 Idem, K10, F8, D38.
- 47 Idem, P5, K10, F8, D38.
- 48 Idem, K263, F6, D4/11; Svetozar Ivoșevici preot militar în Primul Război Mondial a purtat un jurnal personal în care zi de zi a enumerat toate activităților sale. Acest jurnal se găsește în Arhiva Șumadii din Kragujevaț, fondul lui Svetozar Ivoșevici.
- 49 Idem, P3, K263, F7, D5/26.
- 50 *Ibidem*.
- 51 *Ibidem*, D5/47.
- 52 *Ibidem*, D5/44.
- 53 Idem, K296, F7, D5/29.
- 54 Idem, K263, F7, D1/3.
- 55 *Ibidem*.
- 56 Idem, K296, F2, D1/101; Păreră Ministerului Apărării din 2 septembrie 1917, despre starea ofițerilor în spitale și nevoia de preoți.
- 57 *Ibidem*, F1, D1/22.
- 58 *Ibidem*, D1/32.
- 59 *Ibidem*, D1/34.
- 60 Idem, K435, F1, D2/1.
- 61 Idem, K321, F9, D5/77; Ordinul ministrului din 30 decembrie 1916.
- 62 Idem, K435, F3, D15/21.
- 63 Idem, K296, F1, D1/1.
- 64 *Ibidem*, F2, D1/19.
- 65 Idem, K321, F9, D5/77.
- 66 Idem, K296, F2, D1/74.
- 67 Idem, K321, F9, D5/69.
- 68 *Ibidem*, F10, D5/115.
- 69 *Ibidem; Ibidem*, D 5/133.
- 70 *Ibidem*, D5/138.
- 71 *Ibidem*, D5/140.